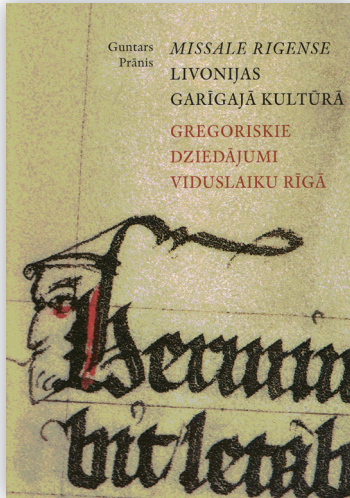

GRĀMATA PAR RĪGAS MISĀLI

Guntars Prānis
Missale rigense Livonijas garīgajā kultūrā
Gregoriskie dziedājumi viduslaiku Rīgā
 Rīga: Neputns, 2018, 352 lpp.

Atslēgas vārdi: dievkalpojums, gregoriskie dziedājumi, liturģiskās grāmatas, misāle

Pērnā gada nogalē lasītāji ieguva jaunu izdevumu, par kura ievērojamo un paliekošo vietu Latvijas kultūrvēstures pētniecībā nav šaubu. Grāmata jau ārēji ir visnotaļ iespaidīga — 24×33×3 cm izmēri un vairāk kā divu kilogramu svars. Ineses Hofmanes veidotais vāku košais noformējums dara to acij tikamu un rotā grāmatplauktu. Taču galvenais, protams, ir grāmatas saturs.

Rīgas misāle jeb *Missale rigense*, kam veltīta Guntara Prāņa grāmata, ir Latvijai unikāls rakstu piemineklis. No viduslaikos Latvijā (un arī Igaunijā) lietotajām liturģiskajām jeb Baznīcas dievkalpojuma grāmatām tā ir vienīgā, kas saglabājusies līdz mūsdienām. Vēl vairāk, šis rokraksts satur arī Latvijā senākos mūzikas pierakstus — gregoriskos dziedājumus vai to fragmentus. Turklāt uz grāmatas lapu malām ir saglabājušās lietotāju piezīmes (marginālijas). Tādējādi Rīgas misāle ir ievērojams Latvijas garīgās kultū-

ras piemineklis un katoliskās ticības prakses liecība.

Guntara Prāņa pētījums faktiski ir viņa 2015. gadā aizstāvētā mākslas zinātnes doktora disertācija,¹ pārtapināta grāmatas formā un veltīta galvenokārt Rīgas misālē atrodamajām muzikālajām liecībām — gan gregorisko dziedājumu melodiju un to fragmentu analīzei, gan arī norādēm par izpildījuma praksi. Autors ir īpaši kvalificēts šāda pētījuma veikšanai: viņš ir ilggadējs senās mūzikas, īpaši gregorisko dziedājumu pētnieks, izpildītājs un pedagogs. Šajā nozarē viņam ir pioniera loma mūsdienu Latvijā. Viņš ir izveidojis un vada ansambli *Schola Cantorum Rīga*, vairākus gadus rīkojis gregorikas mācību vasaras nometnes, kā arī 2015. gadā Rīgā organizējis 13.–14. gadsimta liturģiskās mūzikas pētniecības simpoziju ES partnerības *Cantus posterior* ietvaros. G. Prānis ir arī

Jāzeps Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas rektors.

“Grāmata par grāmatu” ir humanitārajās zinātnēs labi pazīstams žanrs, kad uzmanības centrā ir seni rakstu avoti — rokraksti vai agrīnās drukas paraugi, vai arī ievērojami literārie darbi. Šādi pētījumi var kalpot arī citiem pētniekiem salīdzinājumu un vispārinājumu veikšanai. Rīgas misāles unikalitātes dēļ G. Prānis neaprobežojas tikai ar kodikoloģisku un muzikoloģisku analīzi, bet mēģina sava pētījuma objektu izmantot kā “lodziņu”, lai ielūktos viduslaiku Rīgas kultūrā un reliģiskajā dzīvē, kā arī misāles lietotāju — Rīgas Doma garīdznieku — muzikālajā domāšanā. Grāmatu caurvij centieni misāles liturģiskajā un muzikālajā materiālā ieraudzīt tieši Rīgas vietējai tradīcijai raksturīgo, kā arī kopīgo ar Ziemeļvācijas tradīcijām.

Tā kā G. Prāņa grāmata ir pirmais plašākais pētījums par gregoriskajiem dziedājumiem Latvijā, tad šīs recenzijas uzdevums ir veicināt diskusiju par aplūkoto tēmu, iezīmēt jautājumus, kuri vēl tikai gaida atbildi, kā arī uzstādīt dažas brīdinājuma zīmes *caveat lector* potenciālā grāmatas lasītāja ceļā.

Grāmatā ir ievads, trīs līdzīga apjoma pamatteksta daļas, divi pielikumi, izvērsts kopsavilkums angļu valodā (21 lpp.) glosārijs, saīsinājumu saraksts, izmantotās literatūras saraksts ar 192 avotiem un ziņas par autoru.

Ievadā G. Prānis iepazīstina ar pētījuma uzdevumu un izmantotajām metodēm. Pieņem agrākos pētījumus, kas veltīti Rīgas misālei, kā arī gregoriskās dziedāšanas praksei Baltijā. Pamatoti izcelta Hermaņa fon Bruininga (*Hermann Robert Gottfried von Bruiningk*, 1849–1927) 1901. gadā izdotā grāmata “*Messe und kanonisches Stundengebet nach dem Brauch der Rigaschen Kirche im späteren Mittelalter*”². G. Prāņa pētījums uzskatāms par tās loģisku turpinājumu un dažos aspektos pat par jaunu versiju vairāk nekā gadsimta atstatumā. H. Bruinings tieši no liturģikas skatu punkta bija detalizēti analizējis Rīgas misāli, kā arī pirmo Rīgā lietoto

1513. gadā drukāto breviāru, tādējādi sniedzot diezgan pilnīgu priekšstatu par katoliskā dievkalpojuma (Svētās Mises un Kanonisko stundu) praksi Rīgā neilgi pirms protestantu reformācijas. G. Prāņa pētījums ar H. Bruininga veikumu īpaši pārklājas tur, kur runa ir par Rīgas Doma altāriem un Rīgas misāles struktūru. Ievadā interesanta ir arī norāde uz igauņu muzikologa Elmara Arro (*Elmar Arro*, 1899–1985) centieniem identificēt īpašu gregorisko dziedājumu Baltijas dialektu.

Grāmatas pirmā daļa “Gregoriskais korālis Eiropas kultūrā” veltīta gregorisko dziedājumu (grāmatā saukti arī par gregoriskiem korāļiem) pētīšanas vēsturei un pasaulē izmantotajām metodēm. Kā gregorisko dziedājumu pētīšanas aizsācējus G. Prānis min benediktiešu mūkus no Solemas (*Solesmes*) klostera Francijā 19. gadsimta vidū. Nevarētu teikt, ka pirms tam šie dziedājumi netika pētīti. Lai gan vairums grāmatu par gregoriskajiem dziedājumiem tajā laikā un iepriekšējās gadsimtos tiešām bija pedagoģiska rakstura jeb “lietošanas pamācības”, tomēr bija arī atsevišķi darbi ar vēsturisku un salīdzinošu raksturu.³ Tomēr nav šaubu, ka Solemas mūki patiesi šo darbu ievada kvalitatīvi un kvantitatīvi jaunā fāzē.

Aplūkojot situāciju, kādā Solemas mūki uzsāka gregoriskā korāļa pētniecības un restaurācijas centienus, diskutabls rādās citētais Luidži Agustoni (*Don Luigi Agustoni*, 1917–2004) un Johanna Berhmana Gešla (*Johannes Berchmans Göschl*, dz. 1941) apgalvojums, ka ar gregoriskajiem dziedājumiem “šodienas cilvēkus vairs nesavieno dzīva nepārtrauktā tradīcija” (25. lpp.), kam, kā liekas, piekrit arī autors: “19. gs. vidū pēc ilgiem sastinguma gadsimtiem, kad gregoriskais korālis faktiski pilnīgi bija zaudējis savu nozīmi” (27. lpp.). Lai arī tiesa, ka jau kopš vēlajiem viduslaikiem arvien plašāku vietu dievkalpojumā ieņēma daudz balsīgā mūzika (turpat, 6. piez.), gregoriskie dziedājumi aizvien tika lietoti, vispirms jau priesteriem un diakoniem domātajos dziedājumos

Sv. Misē, tāpat arī Kanonisko stundu dievkalpojumos. Par to liecina fakts, ka Romas graduāle laikā starp tā saukto Mediči izdevumu (1614./1615. gadā) un 20. gadsimta sākumu dažādās valstīs kopumā piedzīvojuši krietni vairāk nekā simt izdevumu.⁴ Bet tika izdotas arī citas dziedājumu grāmatas, piemēram, Kanoniskajām stundām domātās. Maz ticams, ka privāti izdevēji būtu drukājuši grāmatas, kuras nepirks, bet katedrāles un citi Baznīcas subjekti pirkuši grāmatas, kuras tiem nevajag. Šajā laikā jaunieviešiem svētkiem tika sacerēti arī jauni dziedājumi.

Var teikt, ka pēc 9.–10. gadsimta sākās, bet īpaši kopš renesanses laika turpinājās kompozīcijas un izpildījuma prakses dekadence, taču tas vēl nenozīmē tradīcijas pārrāvumu. Protams, ka “tādā apjomā un veidolā, kā savos pirmsākumos” gregoriskais korālis 19. gadsimta vidū vairs nepastāvēja (26. lpp.). Nav brīnums, ka tūkstoš gadu laikā notiek izmaiņas; tāpat arī priekšstati par dziedājumu sākotnējo veidolu vēl arvien turpina mainīties jaunu zinātnes atziņu ietekmē. Arī Solemas abats Prosper Geranžē (*Prosper Louis Pascal Guéranger*, 1805–1875), uzsākot darbu pie jaunu gregorisko dziedājumu grāmatu veidošanas, nebūt nevadījās no arheoloģiskas intereses, bet gan no sava klostera praktiskajām vajadzībām, vispirms kritiski izvērtējot esošos izdevumus, kuri, viņaprāt, dažādā mērā cieta no nepilnībām.⁵ Tā bija Solemas mūku un citu tā laika pētnieku apzināta izvēle atmet 16. gadsimta un vēlākas patvaļīgās redakcijas un savu darbu balstīt uz viduslaiku rokrakstiem.

G. Prānis pamatoti izceļ pāvesta Pija X (*Pius X*, dzimis kā *Giuseppe Melchiorre Sarto*, 1835–1914) 1903. gada 22. novembrī *motu proprio* izdoto Baznīcas mūzikai veltīto vēstuli, kura pavēra ceļu Solemas pētījumu rezultātu izmantošanai Romas Katoļu baznīcas dziedājumu grāmatās un pielietojumam visā pasaulē (27. lpp.). Jāpiebilst gan, ka autora rakstītais varētu likt maldīgi domāt, ka “*Motu Proprio*” (ar lielajiem burtiem) ir

dokumenta nosaukums, lai gan faktiski tas nozīmē “(izdots) pēc paša iniciatīvas”, — tā tad tas ir dokumenta veids. Šis konkrētais pāvesta Pija X dokuments ir plaši pazīstams ar nosaukumu “*Tra le sollecitudine*” (pēc tā itāļu teksta pirmajiem vārdiem), ko būtu bijis jāpiemin. Turpat nevietā ir atsauce uz I. Grantiņa rakstu,⁶ — tajā šis dokuments nemaz nav minēts.

Autors uzskaita un īsi apraksta dažādus 20. un 21. gadsimtā iznākušos gregorisko dziedājumu izdevumus (28., 29. lpp.). Lasītājam rodas iespaids, ka tie visi, ja vien izmantots kvadrātiskais nošu pieraksts (kvadrātnotācija), tiek saukti par *Editio Vaticana*. Literatūrā gan tā parasti dēvē tikai Vatikāna apgāda izdotos, lai tos nošķirtu no Solemas izdevumiem (t. sk. *Graduale Triplex*), kuri iznākuši paša klostera vai *Desclée* apgādā,⁷ kā arī no privātas pētnieku grupas izveidotās *Graduale novum*. Kvadrātnotācijas lietošana nevarētu būt vienīgais kritērijs kādas grāmatas saukšanai par Vatikāna izdevumu, jo šāda notācija lietota jau viduslaikos, kā arī — atšķirīgā tipogrāfiskā stilā — vairākos 16.–19. gadsimta drukātajos izdevumos.

Apsveicami, ka G. Prānis, aplūkojot gregorisko dziedājumu paleogrāfiskos un semioloģiskos pētījumus, iezīmē arī šo metožu robežas, pret kurām neizbēgami jāatduras centieniem atrast zudušo melodijas “arhetipu” vai “autentisku” izpildīšanas veidu (30.–34. lpp.). G. Prānis veltī uzmanību arī etnomuzikoloģijas iespējām gregorisko dziedājumu pētniecībā (47.–66. lpp.). Tās varētu ļaut papildināt un korigēt ar paleogrāfijas un semioloģijas metodēm iegūtos datus un it kā atdot rokrakstos atrastajām senajām melodijām to kultūrvēsturisko kontekstu. Citētie pētījumi par mūzikas izglītību, laicīgās un sakrālās mūzikas sakariem viduslaikos, par rakstiskās un mutiskās tradīcijas un arī dziedāšanas pēc notīm vai no galvas īpatsvaru dziedājumu apguvē, izpildīšanā un saglabāšanā sniedz ieskatu par pētniecības stāvokli šajā jomā un var kalpot kā pamudinājums

interesentiem lasīt oriģināldarbus tēmas dziļākai apguvei. Kā vienu no gregoriskā korāļa reģionālo dialektu veidošanās faktoriem G. Prānis saredz arī mijiedarbību ar tautas mūziku (63. lpp.), gan atzīstot, ka šajā jautājumā vēl maz skaidrības. Domas rosinošs ir gregorisko dziedājumu definīciju un terminoloģijas iztīrījums (40.–41. lpp.).

No mutvārdu un rakstu tradīcijas mijiedarbes skatpunkta G. Prānis aplūko gregorisko dziedājumu rokrakstu attīstību, sākot no 9. gadsimta. Aprakstot senākās liturģisko dziedājumu grāmatas (59.–60. lpp.), viņš nošķir *Cantatorium* un *Graduale*, tomēr nav paskaidrots, ar ko abi grāmatu tipi atšķiras. Autora ieskatā dziedājumu grāmatas sākotnēji kalpojušas galvenokārt pedagoģiskiem nolūkiem, bet dievkalpojumā tām bijusi simboliska loma.

Apgalvojums, ka "lielākā daļa agrīno graduāļu [...] iesietas vienā kodeksā ar sakramentāriju un lekcionāriju" (60. lpp.) ir paties attiecībā uz Sanktgallenes klostera rokrakstiem, bet ne gluži attiecībā uz visiem zināmajiem 9.–11. gadsimta kodeksiem kopumā.⁸ Katrā ziņā Rīgas misāle (tāpat kā citas vēlo viduslaiku plenārmisāles) ir organizēta pēc cita principa (katra dievkalpojuma mainīgo daļu viss formulārs vienuviet) nekā šīs agrīnās grāmatas (graduāle, lekcionārijs, sakramentārijs kā atsevišķas grāmatas vienos vākos).

Atsevišķa nodaļa veltīta gregoriskajos dziedājumos izmantotajiem tekstiem un to izvēlei konkrētiem dievkalpojumiem kā viduslaiku Sv. Rakstu eksegēzes liecībai. Būtu bijis jāprecizē izteikums, ka "lielākā daļa tekstu — ar nedaudziem izņēmumiem — ņemti no Bībeles" (41. lpp., arī 63. piez.). Droši vien pirmām kārtām domātas Sv. Mises mainīgās daļas (*proprium Missæ*). Citos dziedājumos izņēmumu ir vairāk. Lielākā daļa izmantoto Bībeles tekstu ir no Vecās Derības, visvairāk — no Psalmu grāmatas. Autors atzīmē, ka "ļoti liels procents Jaunās Derības tekstu tiek lietoti *Communio* antifonās [...]. Pamatojums tam noteikti būtu jā-

meklē [...] arī apstākļi, ka apm. 150 *Graduale* antifonu uzrāda tikai piecus Jaunās Derības tekstus, turpretī 158 *Allelūja* panti — 14 Jaunās Derības tekstus" (42. lpp.). Nav gan saprotams, kāds šiem faktiem ir savstarpējais sakars. Recenzentam liekas, ka nekāds.

Autors pievērš uzmanību faktam, ka gregorisko dziedājumu bibliiskie teksti nereti atšķiras no Vulgātas versijas, kas gadsimtiem ilgi Romas baznīcā bija latīņu Bībeles standartversija. G. Prānis norāda uz pazīstamo pētnieku Heinrihu Rumphorstu (*Heinrich Rumphorst*, dz. 1934), kurš "min iespēju, ka "antifonu tekstiem daļēji par pamatu blakus Vulgātai varētu būt arī vēl par Vulgātu senākais psalmu tulkojums, t.s. *Psalterium Romanum*"", un vēl piebilst, ka "par šīs versijas ticamību pēdējās desmitgadēs ir izteikušies arī vairāki citi senās mūzikas pētnieki" (42. lpp.). Bet tas taču ir pētnieku vidū vispārzināms fakts, un par tā "ticamību" katrs var pārliecināties, ielūkojoties *Psalterium Romanum* tekstā! Grāmatā pirms tam citā sakarā citētajā Emanuelas Kolhāsas (*Emmanuel Kohlhaas, OSB*, dz. 1961) pētījumā lasām, ka to bija pamanījuši jau 9. gadsimta teorētiķi, kā arī mūsdienu pētnieki jau pirms H. Rumphorsta.⁹

Jāpiebilst, ka *Psalterium Gallicanum* teksts Vulgātā tika iekļauts tāpēc, ka tas jau bija "franku impērijā lietotais un visiem labi pazīstamais", nevis tāpēc, ka nebūtu paša Hieronima (*Eusebius Sophronius Hieronymus*, 347–420) tulkojuma (turpat, 66. piez.). Tāds bija. Protams, pirmsvulgātas latīņu tekstu lietošana dziedājumos neaprobežojās tikai ar Psalmu grāmatu. Piemērus var atrast arī no citām Vecās Derības grāmatām (piemēram, traktā *Domine, auidi* vai introitā *Puer natus est*).

Runājot par "visas tautas" dziedāšanu dievkalpojumos, autors uzsver, ka gregoriskais korālis uzskatāms par repertuāru baznīcas mūzikas profesionāļiem, par vienu no cēloņiem minot arī viduslaikos aizvien

pieaugošu distanci starp klēru un lajiem (63. lpp.). Te gan jāatzīmē, ka liturģiskās dziedāšanas profesionāļu esamība ir jau pazīstama no Jeruzalemes svētnīcas Vecās Derības laikos (piemēram, “muzikālās piezīmes” psalmos). Arī Sv. Mises *proprium* dziedājumi, liekas, jau no sākuma ir bijuši domāti solīstiem vai profesionālām dziedātāju grupām, nevis tautai. Jau 4. gadsimtā kāda sinode izteicās pret to, ka visi dziedātu dievkalpojumā (nav gan skaidrs, tieši par kādiem dziedājumiem bija runa).¹⁰ Tādējādi autora citētais Žozefa Želino (*Joseph Gelineau*, 1920–2008) gregorisko dziedājumu negatīvais vērtējums “no liturģijas funkcionālā aspekta” acīmredzot cēlies no nepamatotā ieskata, ka vēlmais stāvoklis būtu, ja visi ticīgie dievkalpojumā dziedātu visu veidu dziedājumus. Tomēr vienkāršākos gregoriskos dziedājumus, īpaši tādus, kas katrā dievkalpojumā atkārtojas (atbildes priesterim, *Kyriale* dziedājumi, dažas himnas), ticīgie ir spējīgi dziedāt arī latīniski, kā recenzents pats to pieredzējis.

Atsevišķa nodaļa veltīta gregorisko dziedājumu repertuāra attīstībai. Lai gan melodiju pamatkrājums pilnīgi noformējies 9.–10. gadsimtā, tas nav noslēgts, bet līdz pat mūsdienām gan esošās melodiskās formulas tiek pielāgotas jauniem tekstiem, gan arī tiek veidotas jaunas melodijas. Tāpēc G. Prānis, sekojot Francim Karlam Praslam (*Franz Karl Praßl*, dz. 1954), raksta attiecīgi par gregoriku kā repertuāru un kā principu (72. lpp.). Nekritiski reproducēts daudzkur lasītais un dzirdētais, bet nepamatotais (un nedokumentētais) apgalvojums, ka “Tridentes koncils (1545–1563) sekvenses un tropus gandrīz pilnībā svīto no liturģijas” (73. lpp.). Kaut nu kāds beidzot atrastu tam pierādījumus! Rīgas misālē (pirmstridentes) gandrīz nav tropu,¹¹ kā arī pirmtekstā ir tikai dažas sekvenses, lai gan vēlāk vēl citas pierakstītas klāt.¹² Turpmāk būtu interesanti izpētīt visu Rīgas misālē minēto sekvenču kopumu, kas palīdzētu noskaidrot dažādas reģionālās ietekmes Rīgai īpašā repertuāra veidošanā.

Norādīts arī uz pagaidām vēl nedaudzajiem pētījumiem Latvijā, kuri tā vai citādi skar gregoriskos dziedājumus (67.–69. lpp.). Tā Jurjānu Andrejs (1856–1922) meklēja latviešu tautasdziesmu līdzības ar gregorisko korāli. Minēts, ka Lolita Fūrmane un Ilze Liepiņa jau 20. gadsimta 90. gados savās disertācijās pētījušas arī Rīgas misālē atrodamo muzikālo materiālu.

Īpaši nozīmīga šajā grāmatas daļā ir nodaļa par agrīnajiem mēģinājumiem — jau kopš 16. gadsimta beigām — veidot gregoriskos dziedājumus latviešu valodā (75.–85. lpp.). Autora dotie piemēri recenzentam liekas samērā veiksmīgi, kas liecina, ka izveidot Romas rita dziedājumu repertuāru ar latviski tulkotu tekstu principā ir iespējams, vai nu modificējot esošās melodijas atbilstoši latviešu teksta īpatnībām, vai arī komponējot jaunas gregorisko dziedājumu principiem atbilstošas melodijas. Arī mūsdienā Latvijas katoļu draudžu praksē ir sastopami atsevišķi abu veidu piemēri. Pirmais paņēmieni būtībā ir ticis ļoti daudz izmantots arī latīņu valodā, vienu melodiju piemērojot dažādiem tekstiem. Romas ritā ir zināmi šādas masveida repertuāra pārneses piemēri (glagolītiskā liturģija, Ziemeļamerikas misijas pie indiāņiem). Bizantijas ritā līdzīgi procesi notikuši pārejā no grieķu uz baznīcslāvu valodu un vairākām mūsdienā valodām. Turpmākos pētījumos interesanti būtu noskaidrot, vai ir kāda pēctecība starp autora minētajām Georgija Elgera (*Georgius Elger, SJ*, 1585–1672) latviskoto psalmu melodijām un tām, ko vēl mūsdienās katoļu draudzēs lieto, dziedot *Vesperes* latviski vai latgaliski.¹³

Grāmatas otrā daļa “Rīgas misāle — senākais dokuments Latvijas mūzikas vēsturē” veltīta Rīgas misāles kodikoloģiskajam aprakstam, struktūrai, kā arī tās izgatavošanas un lietošanas vēsturei. G. Prānis dod priekšroku nedaudz vēlākam Rīgas misāles tapšanas (15. gadsimta 60.–90. gadi) un lietošanas laika (līdz 16. gadsimta 1. ceturksnim) datējumam, salīdzinot ar H. Bruinga

viedokli (attiecīgi 15. gadsimta 20.–80. gadi un 15./16. gadsimta mija) (93. lpp.). Tāpat autors piesardzīgi koriģē Bruininga uzskatu, ka viss misāles pirmteksts ir vienas rokas rakstīts, izvirzot paleogrāfiskus argumentus par vairāku rakstītāju ieguldījumu (124. lpp.). Rūpīgi izvērtēti un par pietiekamiem atzīti pierādījumi, ka Rīgas misāle tiešām lietota Rīgā un konkrēti uz Rīgas Doma Sv. Krusta altāra (127.–129. lpp.).

Rīgas misāles apraksts bagātīgi ilustrēts, tāpēc lasītājs var pārliecināties par to vai citu interesantu manuskripta detaļu un vērtēt arī dažu interpretāciju pamatotību. Stiprāku grāmatas nolietojumu tās vidusdaļā autors skaidro ar to, “ka šī misāles daļa ir saistīta ar svēto pieminēšanu, kas bija ļoti nozīmīga un būtiska ikdienas rituāla sastāvdaļa” (94. lpp.). Kā šī mīklainā frāze būtu jāsaprot? Daļēju atbildi rodam 113. lpp., kur teikts, ka septiņas lapas misāles vidū ir bez numerācijas. Viena šāda lappuse ar misāles vienīgo ilustrāciju un daļa no atvēruma pretējās lappuses redzama 40. attēlā. Attēls ar Krustā sisto acīmredzami ir tā sauktā *Kanonbild*, kur krusts attēlo Romas kanona teksta pirmo burtu T. Tātad nenumurētās lappuses ir Sv. Mises dievkalpojuma kārtības apraksts kopā ar nemainīgajiem tekstiem jeb *Ordo Missae*. Tā kā šī daļa jāizmanto katrā Misē, tad arī sagaidāms lielāks nolietojums. No terminoloģijas viedokļa nevar piekrist autoram, kad viņš šo misāles daļu nosauc par sakramentāriju (113., arī 237. lpp.), bet lappuses pirms un pēc tās par graduāli un lecionāriju (113. lpp.). Par sakramentāriju mēdz saukt priestera lūgšanu tekstu kopumu un šeit — kā jau plenārmisālē — šīs lūgšanas atrodas gan *Ordo Missae*, gan svētdienu un svētku formulāros kopā ar lasījumiem un dziedājumiem. Savā disertācijā G. Prānis to gan ir paskaidrojis.¹⁴

Diskutabla ir arī autora dotā tintes krāsu sadalījuma interpretācija (“sarkano tinti mazākiem virsrakstiem vai iezīmējot svarīgu teikumu pirmos burtus [...]. Zilā tinte [...]

biežāk lietota tikai nozīmīgu pirmo burtu iezīmēšanā”) (95. lpp.). Aplūkojot misāles lapu reprodukcijas, drīzāk jāsecina, ka sarkanā un zilā tinte viscaur lietotas pamīšus rindkopu pirmajiem burtiem, lai lasītājam (priesterim) būtu vieglāk orientēties lapā. Vairumā gadījumu arī iniciāļu izmēram nav sakara ar “konkrētā virsraksta, teksta vai rubrikas nozīmi” (99. lpp.). Sarkanajai tintei ir arī citi lietojumi. Tā, protams, izmantota rubrikās (dievkalpojuma instrukcijās), kā arī Sv. Rakstu grāmatu apzīmēšanai, no kurām ņemti epistulas vai evaņģēlija lasījumi (pēdējie pretēji autora apgalvotajam visur ir sarkanā krāsā, sk. 103. lpp., 31. att.). Zīmīgi, ka atšķirībā no jaunāku laiku misālēm priesterim vai diakonam tikai no grāmatas apzīmējuma pašam jārekonstruē visa perikopes sākumā lasāmā vai dziedamā frāze (autors par šo fenomenu 104. lpp.).

Rīgas misāles sākumā esošais kalendārs pēc sava iekārtojuma gandrīz pilnībā līdzinās mūsdienās izdotajās Romas rita tradicionālās formas misālēs atrodamajiem. Pēdējos klāt nāk vēl viena sleja ar mēneša dienu numuriem (datumiem). Nav skaidrs, kas domāts, rakstot, ka “līdz Gregora kalendāra ieviešanai nebija vienotu norāžu uz datumiem” (105. lpp.). Lai arī lietoti seno romiešu termini (kalendas, nonas, īdas), tomēr datumi ir viennozīmīgi nosakāmi. Tāpat nav nekādas pretrunas starp *Circumcisio* stilu kalendārā (sākas ar 1. janvāri) un Mises formulāru tekstu sākšanos ar Adventa 1. svētdienu (105. lpp., 14. piez.). Arī mūsdienas misālēs šādi sadzīvo abi stili. Senākie sakramentāriji varēja būt citādi sakārtoti, piemēram, pāvesta Gelazija (*Gelasius I*, ?–496) sakramentārijs sākas ar Ziemassvētku vigīliju.

Autors nonāk ar sevi pretrunā apgalvojot, ka Rīgas misāles beigās iztrūkst svēto piemiņas dienu formulāru gandrīz mēneša garumā, jo grāmatas saturs apraujas ar Sv. Barbaras dienu 4. decembrī (113. lpp.). Taču kā pats tālāk parāda (238. lpp.), šī grāmatas daļa sākas ar Sv. Nikolaja dienu, kas ir 6. decem-

brī,¹⁵ — tā ir pamanāma atšķirība no jaunlaiku misālēm. Līdz ar to jāsecina, ka nekā neizrūkst.

Rīgas misāles vispārsteidzošākā īpatnība ir dziedājumu notis vienam, bet tikai vienam Mises formulāram — dievnama iesvētīšanas svētkiem. Tās ir rokrakstā iekļautas jau tā izgatavošanas laikā, tātad ir pirmteksta daļa. Šo dziedājumu iekļaušanas iemesls misālē tā arī paliek neatminēta mikla.

Misālē ir arī daudzas marginālijas (pie raksti uz lappušu malām un starp rindām). Daļa no tām satur Mises nemainīgo dziedājumu melodiju iesākumu notis. Citas marginālijas faktiski kalpo kā papildu rubrikas (dievkalpojuma instrukcijas). To esamība saistāma ne tikai ar “dzīvo”, t. i., praksē nemitīgi mainīgo saturu (106., 124.–125. lpp.), bet arī ar faktu, ka misāles pirmteksts, kā tas viduslaikos parasts, pergamenta taupīšanas dēļ satur ļoti maz rubriku, bet lietotāji bija konstatējuši vajadzību pēc lielāka skaita šādu norāžu rakstiskas fiksēšanas (197. lpp.). Vēlākajās drukātajās misālēs rubriku bija jau daudz vairāk, un nebija vajadzības ar roku pievienot papildu piezīmes.

Nevar piekrist, ka ilustrācijas (*Kanonbild*) otrajā pusē pierakstītais teksts “varētu tikt interpretēts kā Johannesam Kapistrāni veltīta memorijs” un ka “līdz ar to visa šī lapa [...] var tikt uzskatīta par [...] mirušo piemiņas iedibinājumu” (109. lpp.). H. Bruinings savā grāmatā ir citējis šo tekstu visā garumā,¹⁶ un G. Prānis savā disertācijā pats ir ievietojis lapas fragmenta attēlu, kur redzama daļa teksta.¹⁷ Tā ir Sv. Jānim Kapistrānam (*Sanctus Joannes de Capistrano* (lat.), *San Giovanni da Capestrano* (it.), 1386–1456) piedēvēta lūgšana par *dzīvajiem* ticīgajiem (radniekiem, labdariem un citiem), par kuriem priesteris vēlas pienest upuri. To var uzskatīt par neoficiālu papildinājumu Romas kanoņa aizlūgumam (*memento*) “par dzīvajiem”, kas acīmredzot atrodas grāmatas atvēruma pretējā lappusē. Zīmīgi, ka tālāk — pie kanoņa aizlūguma par mirušajiem — šajā pašā

rokrakstā atrodams līdzīgs teksts ar dažādām mirušo cilvēku kategorijām.¹⁸ Tas būtu turpmākā pētniecības darba uzdevums noskaidrot, vai šāda lūgšana ir atrodama arī citos avotos un arī tur tās autorība piedēvēta Kapistrānam.

Tādējādi, arī iztirzājot Rīgas misāles kalendāra nekroloģiskos ierakstus (129.–130. lpp.), Kapistrāna pieminēšana ir nevietā. Ieraksti kalendārā norāda uz mirušo garīdznieku nāves gadadienām, kad bija parasts noturēt aizlūgumu par viņu dvēselēm. Tas bija Eiropā izplatīts paradums.¹⁹ Droši vien arī Rīgā pieminētie garīdznieki bija atstājuši domkapitulam kādu mantisku novēlējumu, lai viņus tā pieminētu.²⁰ Tāpēc arī šī iemesla dēļ maz ticams, ka Rīgā noturētu aizlūgumus par kādu itāļu priesteri, turklāt franciskāni, kurš, lai gan ļoti slavens, nebija nekādi saistīts ar Rīgu.

Rīgas Doms bija veltīts Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanai. Rodas gan šaubas, vai šis fakts ir “nepārprotama norāde” uz to, ka šis dievnams arī ticis iesvētīts attiecīgo svētku dienā (15. augustā) (133. lpp.). Autors nenorāda uz avotu, kas liecinātu par šādas likuma normas vai paražas esamību, proti, ka dievnams jāiesvētī tā titulāro svētku dienā. Reizēm gluži otrādi, kā arī autors pats tālāk norāda (134. lpp.), dažu svētku datums vēsturiski ir radies no tajos godinātajam svētajam veltīta kāda slavena dievnama iesvētīšanas gadadienas (piemēram, Miķeļdiena, Visu svēto diena), un tad šādos svētkos parasti lieto nevis dievnama iesvētīšanas svētku formulāru, bet attiecīgajam svētajam piemērotu *proprium*. Tāpat nav dokumentēts apgalvojums, ka parasti dievnama iesvētīšanas gada diena tika svinēta nākamajā dienā pēc titulārajiem svētkiem, lai izvairītos no divu svinību okurences²¹ (turpat). Ir tikai zināms, ka Rīgas Doma gadījumā tas tiešām tā bija.

Atsaucoties uz H. Bruingu, bet diemžēl bez precīzas norādes autors min viduslaiku tradīciju rīkot gadatirgu katedrāles iesvētīšanas dienā. Pārsteidz nedokumentētais

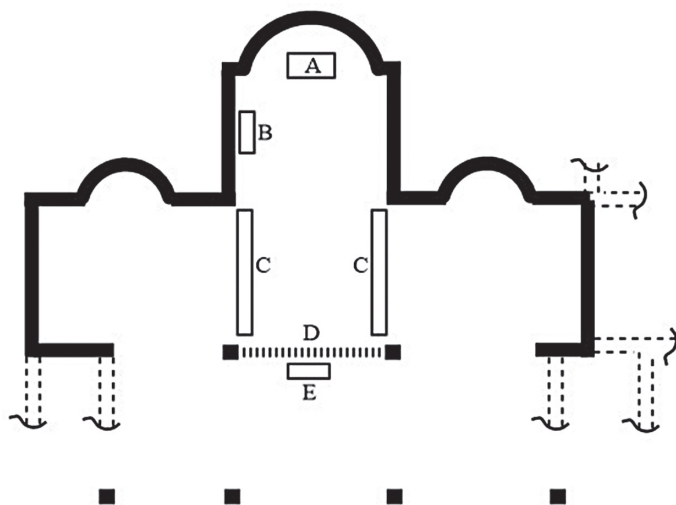
apgalvojums, ka “viduslaiku Rīgā [...] tirgus laukums atradies tieši katedrāles priekšā (tagadējais Doma laukums)” (134. lpp.). Parasti uzskata, ka Doma laukums vispār sācis veidoties tikai 19. gs. beigās.²² Pirms tam tas bijis apbūvēts, bet vēl agrāk — daļa no tā nožogota un izmantota arī kapsētai.²³ Tirgus laukums bijis vairāk uz dienvidiem, tagad pazīstams kā Rātslaukums.²⁴

Doma paplašināšana par trīsjomu baziliku ar sānu kapelām notikusi, sākot no 14. gadsimta sākuma²⁵ vai pat vēl agrāk,²⁶ bet sānu kapelu izbūve turpinājusies līdz 15. gadsimtam. Ja tā, tad grāmatā ievietotais arhitekta Reinholda Gulekes (*Reinhold Guleke*, 1834–1927) Rīgas Doma plāns ar vienjoma būvi (135. lpp.) attiecas uz krievu agrāku laiku, nekā Rīgas misāles lietošana.

Tā kā Rīgas misālē ir ieraksts, ka tās vieta bija uz Svētā Krusta altāra Rīgas Domā, tad autors arī izvērtē norādes par tā atrašanās vietu (135.–138. lpp.). Ja konstatējām, ka Rīgas Doma celtniecības vēsturē ir daudz neskaidrību, tad par tā iekārtojumu viduslaikos to droši vien ir vēl vairāk. G. Prānis ir jau minētajā R. Gulekes plānā pēc saviem

ieskatiem iezīmējis kora solu un Sv. Krusta altāra atrašanās vietas. Liekas, ka to savstarpējais novietojums zīmējumā nesaskan ne ar viņa paša citētajiem aprakstiem (137. lpp.), ne ar redzamo dažādās Eiropas baznīcās, kur minētais iekārtojums vēl kaut kādā mērā saglabājies. Proti, šāds “laju” altāris (vai vairāki) — no draudzes telpas skatoties — atrodas ambonas (grāmatā autors to pārmaiņus sauc arī par pulti vai letneru²⁷) priekšā, aiz tā pacēlās ambonas konstrukcija (ar t. s. triumfa krustu), savukārt aiz tās — kora soli un tālāk apsidā — galvenais altāris. Recenzents tāpēc atļaujas šeit piedāvāt savu versiju (1. att.) dažu Rīgas Doma iekārtojuma elementu novietojumam.

Grāmatas otro daļu noslēdz informatīvs un jebkuram interesentam noderīgs pārskats par gregorisko dziedājumu nošu pieraksta attīstību un romāņu un ģermāņu korāļdiālektu īpatnībām. Konstatēts, ka Rīgas misālē izmantots t. s. pakavnaglu nošu pieraksts, kas raksturīgs vāciski runājošajām zemēm, melodijas, kā jau sagaidāms, atbilst ģermāņu korāļdiālektam, nav izmantotas alterācijas zīmes (*si* bemol un *si* bekar).

1. att. Rīgas Doma altārgala shematiskais attēls: A — galvenais altāris; B — Sv. Asiņu altāris; C — kora soli; D — ambona (letners); E — Sv. Krusta altāris

Grāmatas trešā daļa “Rīgas misāles dziedājumi, transkripcija un analīze” veļtīta Rīgas misālē atrodamajam gregorisko dziedājumu melodiskajam materiālam, īpaši pievērsot uzmanību tikai Rīgai raksturīgajām īpatnībām. Autors jau iesākumā gan atzīst, ka nošu materiāla ļoti nelielā daudzuma dēļ šādu īpatnību identificēšanas iespējas ir visai ierobežotas.

Vienīgie Rīgas misāles pirmtekstā iekļautie pieci dziedājumi ir dievnama iesvētīšanas svētku Mises mainīgās daļas. Četriem no tiem teksts saskan ar Romas misālē un graduālē (Vatikāna un Solemas izdevumos) atrodamajiem (introīts *Terribilis est*, graduāle *Locus iste*, ofertorijs *Domine Deus*, komūnija *Domus mea*), bet Allelūja dziedājums ar pantu *Vox exultationis* ir atšķirīgs (Romas misālē ir cita melodija un pants *Adorabo*). Melodiskā materiāla salīdzināšanai G. Prānis izmantojis četrus 14.–15. gadsimta rokrakstus ar diastematisko notāciju no Austrijas, Vācijas un Ungārijas, vienu 16. gadsimtā drukātu dziedājumu grāmatu, kā arī divus 10. gadsimta rokrakstus ar adiaastematisko notāciju. Tāpat salīdzinājumam izmantots arī 2011. gada izdevums *Graduale novum*, kurš, recenzentaprāt, maldinoši (sk. iepriekš) apzīmēts kā *Vaticana* (167. lpp.). Attiecīgo dziedājumu notis no Rīgas misāles un minētajiem izdevumiem grāmatas 2. pielikumā sakārtotas cita virs citas kolāciju tabulas veidā; diastematiskā notācija pārrakstīta *Vaticana* stilā (glītā rokrakstā, lai gan acij tīkamāks būtu bijis datorsalikums).²⁸ Pielikumā dziedājumi no Rīgas misāles doti arī mūsdienu nošu pie rakstā. Rīgas misāles attēli ar notīm ievietoti grāmatas tekstā, kur tie iztirzāti.

Visiem pieciem dziedājumiem G. Prānis veicis detalizētu melodiju analīzi, salīdzinot tās ar attiecīgajām melodijām citās minētajās grāmatās. Patvaļīgais termina *Vaticana* lietojums šeit varētu samulsināt kantoru, kurš ikdienā lieto īsto Vatikāna izdevumu vai arī kādu no Solemas grāmatām. Piemēram, analizējot introīta *Terribilis est* frāzi *porta caeli*

(173., 174. lpp.), norādīts, ka Rīgas misālē atšķirībā no "*Vaticana*" melodija noslēdzas uz skaņas *sol* (kas atbilst *do*, lietojot *F* atslēgu). Mūsu iedomātais kantors no pieredzes zinātu, ka arī Vatikāna izdevumā (īstajā!) beigu skaņa ir *do*, tātad melodija sakrīt ar Rīgas misāli. Atšķirība (nots *re*) ir tikai *Graduale novum*. Tas, no vienas puses, apstiprina autora secinājumu, ka minētais melodijas gājiens "nav obligāti saistāms ar ģermāņu korārdialektu", no otras puses, liek apšaubīt citu secinājumu, ka tā ir lokālās prakses īpatnība, it sevišķi ņemot vērā, ka beigu nots četros no pieciem salīdzināmajiem rokrakstiem sakrīt ar Rīgas misāli.

Graduāles *Locus iste* refrēna tekstam recenzents būtu vēlējies citādāku teksta latviskojumu. Tulkojums "Šo vietu ir veidojis Dievs" (177. lpp.) maz ko izsaka, ja ņem vērā, ka *Credo* tekstā Dievs tiek saukts par *visa* redzamā un neredzamā radītāju. Jēgpilnāk būtu tulkot kopā ar nākamo frāzi: "Šo vietu Dievs ir darījis par neizsakāmu noslēpumu." Panta teksta Bībeles atsaucei *Dan. 3:54,55* vietā jābūt *4. Ezdras 8:21,24*.

Muzikoloģiski visinteresantākā ir Allelūja dziedājuma *Vox exultationis* analīze. Allelūja panta teksts tam pašam Mises formulāram dažādos rokrakstos nereti atšķiras. Arī vienā no salīdzinājumam ņemtajiem rokrakstiem sastopams cits teksts ar savu melodiju. Tā kā šī dziedājuma nav nevienā no Vatikāna vai Solemas izdevumiem, un arī ne *Graduale novum*, viens no šā pēdējā izdevuma sastādītājiem H. Rumphorstis pēc G. Prāņa lūguma ir veicis melodijas restitūciju pēc tiem pašiem principiem, kas izmantoti visas *Graduale novum* veidošanā.

Dīvainā kārtā gan H. Rumphorstis (citēts 184. lpp.), gan G. Prānis min, ka atšķirībā no citiem rokrakstiem melodija vārdam *Allelūja* sākas ar citu intervālu, nekā panta melodija. To tiešām redzam kolāciju tabulā (attiecīgi *la-do* un *sol-do*). Turpretī Rīgas misāles lapas attēlā abi intervāli ir vienādi (*sol-do*). Izskatās, ka, veidojot kolāciju tabulu, notikusi

pārrakstīšanās, bet H. Rumphorst vadījis pēc tabulas, nevis oriģināla. Kopumā šā dziedājuma melodijā starp salīdzinājumiem rokrakstiem ir manāmas lielākas atšķirības nekā citos šī Mises formulāra dziedājumos. Analizējot atšķirības detaļās, būtu bijis vērts pieminēt, ka Rīgas misālē faktiski viss pants ir par toni augstāk nekā H. Rumphorsta rekonstrukcijā — strukturālā notis ir *sol* (=re bez transpozīcijas) — un tikai pēdējā vārdā *iustorum* “nokāpj atpakaļ”. Turpmāk būtu interesanti izpētīt, vai šī melodija ir unikāla, vai tā izmantota arī dziedājumos ar citu tekstu, kuri pārstāvēti ne tikai ģermāņu, bet arī romāņu korāldialekta diastematiskajos rokrakstos.

Analizējot ofertoriju *Domine Deus* (187.–190. lpp.) un komūniju *Domus mea* (191.–194. lpp.), G. Prānis kolāciju tabulās ieviesis vēl vienu nošu līniju sistēmu ar uzrakstu “*Vaticana* revidēts”. Pēc visa spriežot, ar “*Vaticana*” — atšķirībā no introita un graduāles — šeit tiešām apzīmētas no Vatikāna izdevuma ņemtās notis, bet “*Vaticana* revidēts” acīmredzot ņemts no *Graduale novum* (autors to skaidri nepasaka). Ofertorijam tur dotas tikai dažas no *Vaticana* atšķirīgās notis. Komūnijas gadījumā izrakstīta visa melodija, jo atšķirību ir daudz. Pēc recenzenta domām, šo abu mūsdienu izdevumu melodijas būtu vajadzējis pievienot arī introitam un graduālei, lai Vatikāna izdevums dotu iespēju salīdzinājumam ar romāņu korāldialektu.

Apjomīga grāmatas nodaļa veltīta Rīgas misālē atrodamajām teksta un muzikālajām marginālījām. Tā ir oriģinālākā G. Prāņa veiktā pētījuma daļa, jo šis norādes uz lapu malām konkrētajam rokrakstam ir unikālas un no muzikālā skatpunkta nav līdz šim sistemātiski pētītas. Tā kā tur atrodami nošu pieraksta fragmenti ir *Kyriale*, t.i., Mises nemainīgo dziedājumu iesākumi, tad G. Prānis lasītājam vispirms sniedz arī *Kyriale* repertuāra veidošanās vēsturisku pārskatu (202.–208. lpp.).

Apkopojošajā tabulā nodaļas beigās (259. lpp.) redzams, ka 83 nošu paraugu

vidū 76 attiecas uz 14 dažādiem *Kyrie* dziedājumiem (ar variantiem), pieci *Gloria*, divi *Sanctus* un viens *Agnus Dei* dziedājums, katrs ierakstīts vienu reizi. Pārsteidzoša ir lielā *Kyrie* melodiju dažādība iepretim pieticīgajam pārējo dziedājumu klāstam. Interesanti būtu izpētīt, vai līdzīga parādība sastopama arī citu tā laika Ziemeļeiropas dievnamu repertuāros, jo Romas graduālē visu četru tipu dziedājumu melodiju skaits ir līdzīgs.

Grāmatā katrai marginālījai dots Rīgas misāles lappuses attēla fragments, melodijas transkripcija mūsdienu nošu rakstā, kā arī autora komentārs, kurā mēģināts katru melodijas fragmentu identificēt ar kādu no mūsdienu izdevumos atrodamiem. Varētu vēl tikai vēlēties, lai būtu atšifrēts arī viss atiecīgās marginālījas teksts.

No autora atradumiem jāmin, ka divi no *Kyrie* un viens no *Gloria* dziedājumiem neatbilst nevienam mūsdienu Vatikāna izdevuma paraugam. Pārējās melodijas var identificēt, lai gan ir daudz nelielu atšķirību. Vienam no šiem Rīgas misālei īpašajiem *Kyrie* dziedājumiem kanoniskais teksts papildināts ar vārdu *ymas*, tātad kopā — *Kyrie eleison ymas* (Kungs, apžēlojies par mums). Salīdzinot ar Vatikāna izdevumu, Rīgas misāles melodijās ir vairāk sastopams tāds izteiksmes līdzeklis kā reperkusa (divas vai vairāk secīgas viena augstuma skaņas zilbes ietvaros).

Apskatāmā nodaļa arī ir tā, kur vislabāk redzams darbalauks tālākajiem pētījumiem, arī daļēji koriģējot autora secinājumus. Piemēram, būtu jāpārbauda 15. jūlija un 30. novembra marginālījās redzamo melodiju transkripcijas (125.a un 143.a att.), kurās dalījums zilbēs neatbilst rokrakstā redzamajam.

Vairāk iebildumu ir liturģiskas dabas. Diskutabls ir G. Prāņa skaidrojums faktam, ka marginālījās ir norādes uz dažu Ziemassvētku laika svētku oktāvām, bet pamattekstā pašu Mises formulāru nemaz nav, — tas esot saistīts ar mutisko tradīciju un improvizācijas praksi (197. lpp.). Drīzāk iemesls ir tas, ka

oktāvas dienā tika izmantots tas pats svētku formulārs, tāpēc pietika, ka to pieraksta vienreiz. Jauno laiku drukātajās misālēs dara tāpat.

Maz ticams, ka vēl 15. gadsimta beigās Epifānijas svētku vigīlijas Mises turēta “naktī no 5. uz 6. janvāri” (214. lpp.). Vigīlijas Mises vispār mēdza noturēt priekšsvētku dienas ritā vai priekšpusdienā.

Tas, ka Pelnu trešdienas *Kyrie* melodija ir tā, ko mūsdienās izmanto Loreto litānijā, nenozīmē, ka pati šī litānija tiktu dziedāta šajā Misē (216. lpp.). Drīzāk iespējams, ka litānijā izmantota kāda jau pazīstama *Kyrie* melodija.

Marginālijas teksta atšifrējumā, kas attiecas uz Balto svētdienu (198. lpp., 68. att., 42. piez.), Allelūja panta sākuma vārdi droši vien ir *Dicite in gentibus*, nevis *Dicite in conventibus*. Tiesa, šī ir nevis G. Prāņa, bet gan H. Bruininga kļūda,²⁹ uz ko veikta atsaucē, tomēr rokraksta attēls ir diezgan skaidrs. Sekojošā teksta tulkojums “Bet, ja vismaz vienreiz nedēļā Kungam tiek dziedāts svētkos ar deviņiem lasījumiem, tad jādzied (norāde uz dziedājumu)” jālabo uz šādu: “Bet katrā sestdienā, kad vien dzied no Kunga (svētkiem) vai jebkādiem deviņu lasījumu svētkiem, jādzied ...”.

Autors apgalvo, ka “sākot ar viduslaikiem katoļu baznīcā ir parasts augsto svētku dienās svinēt vismaz trīs publiskās mesas — pusnaktī (*In nocte*), rītausmā (*In aurora*) un dienā (*In die*)” (222. lpp., 75. piez.). Tas gan attiecas tikai uz Ziemassvētkiem. Apskatāmajā gadījumā (svētdiena pēc Lieldienām) divas (nevis trīs) Mises saistītas ar okurenci, kas skaidri aprakstīts autora citētajā H. Bruininga grāmatas vietā.³⁰

Noticis pārpratums, interpretējot piezīmi svētdienai pēc Debessbraukšanas svētkiem. Autors min vigīlijas Misi, bet tādas taču šai dienai nemaz nav (226.–227. lpp.). H. Bruininga šo ierakstu skaidro saprotamāk.³¹

Recenzentam ir šaubas arī par marginālijas atšifrējumu pie Sv. Marka dienas formu-

lāra (69. att, 198. lpp.). Turklāt Sv. Marka dienas apzīmējums *Letania maior* nenozīmē, ka tur pierakstītā litānija ir “lielā” (242. lpp.), bet gan apzīmē t. s. lielo litāniju *dienu* (iedibināta Romā) pretstatā t. s. mazajām litānijām (*litaniae minores*, radušās Gallijā), kas ir trīs dienas pirms Debessbraukšanas svētkiem. Abos gadījumos litānija ir tā pati.

Tas, ka Vasarsvētku sekvenca nav pirmtekstā, bet uz to norādīts marginālijā (70. att., 199. lpp.), varētu norādīt nevis uz mutvārdu tradīciju, bet gan uz to, ka Rīgas misāles izgatavotājs nebija paredzējis, ka šāda sekvenca vispār tiks lietota. Tas attiektos uz visām marginālijās norādītajām sekvencēm. Ņemot vērā, ka sekvenču lietošanai bija visai lokāls raksturs, tas varētu runāt par labu autora izteiktajam pieļāvumam (123. lpp.), ka rokraksts nav izgatavots Rīgā.

Nav pamata autora uzskatam, ka Vasarsvētku oktāvas pirmtekstā pārsvītrotais vārds *Officium* (72. att., identisks 104.a att.) attiecas uz atnestu ieceri tur ierakstīt Kanonisko stundu dievkalpojumu tekstus (200. lpp.). Šo terminu izmanto arī svētku ranga (piemēram, *officium IX lectionum*) vai arī Mises formulāra apzīmēšanai (piemēram, *officium Viri galilaei*, 96.a att. 226. lpp.). Pēdējā nozīmē tas lietots arī šeit. Attēlā ļoti labi redzams viss teikums: “*Officium Spiritus Domini* per totum.”³² Tam pievienotās marginālijas tulkojums “Tikai kolektas lūgšana, ja ir bijuši svētki, kuros tiks lasītas trīs kolektas, [šajos] svētkos ir otrajā vietā, trešajā noslēguma lūgšana “*Propiciare*” vai “*Concede*” (45. piez.) jālabo uz šādu: “Viena kolekta. Bet ja ir svētki, saka trīs kolektas: otrajā vietā — no svētkiem, trešajā — *Propiciare* vai *Concede*”. Turklāt citā grāmatas vietā (231. lpp.) autors šo pašu margināliju skaidro citādi.

Par Sveču dienas (2. februāri) formulāru autors raksta: “Atšķirībā no citiem svētkiem, šeit īpašais ir tas, ka pirms introita dziedājuma vēl pierakstīti vairāki procesiju antifonu teksti, kas liecina par šo svētku lielo nozīmi

viduslaiku Rīgas katedrālē” (241. lpp.). Recenzents teiktu, ka neliecina vis, jo šie procesijas dziedājumu teksti atrodami praktiski visās Romas rita misālēs un graduālēs līdz pat mūsdienām.

Nevar piekrist autoram, ka vārds *alia*, kas pierakstīts 12 apustuļu svētku (15. jūlijs) formulāra malā, zīmējas uz *Kyrie* dziedājumu (124. att.). Rokraksta lappuses pilns attēls aplūkojams 150. lpp., kur redzams, ka norāde attiecas uz augšējā malā pierakstīto lūgšanas tekstu, kurš acimredzot jāsaķa tās lūgšanas vietā, kura dota formulārā.

Par Sv. Jēkaba dienu autors raksta: “Par šo svētku nozīmīgumu Rīgā liecina tas, ka misālē notēts — lai gan ar saīsinājumiem — arī Sv. Jēkaba dienas vigīlijas mesas formulārs” (248. lpp.); tāpat arī par citiem apustuļu svētkiem (250., 253., 255., 258. lpp.). Patiesībā tā nav Rīgas īpatnība, jo Romas ritā visur šiem svētkiem bija gan svētku Mise, gan vigīlijas Mise.

Kopumā liekas, ka Romas rita un tā liturģisko grāmatu struktūras un satura labāka pārzināšana autoram būtu jāvusi izvairīties no vairākām kļūdām.

Meklējot ietekmes uz repertuāru un reģionālās iezīmes tajā, ir pilnīgi loģiski vispirms pievērsties Hanzas savienības pilsētām, ar kurām Rīgai bija cieši saimnieciskie sakari. Tāpēc grāmatas pēdējā nodaļa veltīta Rīgas misāles muzikālo margināliju salīdzinājumam ar divu Hamburgā lietoto liturģisko rokrakstu muzikālo materiālu (261.–279. lpp.). Izvēlēti divi 15. gadsimta rokrasti — misāle, kurā atrodamas arī *Kyriale* dziedājumu pilnas melodijas, kā arī antifonāle-graduāle, kurā ir gandrīz visu Dievmātes godam noturamo dievkalpojumu (gan Mises, gan Kanonisko stundu) teksti un melodijas, taču *Kyriale* daļa satur tikai *Kyrie* un *Gloria* dziedājumus. Analizējot abos Hamburgas rokrakstos atrodamos *Kyriale* dziedājumus, autors secina, ka tie uzrāda gan Rīgai un Hamburgai kopīgus, gan katrai pilsētai atšķirīgus dziedājumus, gan arī tādus, kas atrodami arī Romas

graduālē un droši vien pārstāv visā Eiropā izplatītu repertuāru. Interesanti, ka Rīgas un Hamburgas misālēs ir līdzīgi *Gloria* melodijas iesākumi, kurus varētu identificēt ar *Gloria IX* Romas graduālē (266. lpp.), tomēr melodijas turpinājums Hamburgas rokrakstā ir pilnīgi atšķirīgs no Romas graduālē atrodamā. Vai nevarētu būt, ka arī dažādie *Kyrie* melodijas iesākuma varianti Rīgas misālē ir katrs ar visai atšķirīgu melodijas turpinājumu, kas izskaidrotu daudzo līdzīgo melodiju sākuma motīvu esamību Rīgas misālē (sk. augstāk)?

Nobeigumā jāatzīmē arī dažas redakcionālas nepilnības, no kurām gan tik liela apjoma darbā grūti pilnībā izvairīties, taču kuras var mulsināt lasītāju. Kā terminoloģisks misēklis jāvērtē izteikums, ka “daudzskaitlīgās votivmesas [...] nenoturēja priesteri, bet gan speciāli šim mērķim norīkoti vikāri” (138. lpp.). Tikai priesteris var noturēt Misi, un protams, vikāri arī ir priesteri (arī 262. lpp.: “priesteri un vikāri”). Neparasts ir latīņu termina *communio* atveidojums vīriešu dzimtē (komūnijs); ierastāks ir sieviešu dzimtes vārds “komūnija”. Jāprecizē dažu īpašvārdu atveide. Gregoriskā korāļa Vatikāna izdevuma sagatavošanas komisijas priekšsēdētāja uzvārds 28. lpp. jāraksta Potjē (*Pothier*), kā tas pareizi darīts 203. lpp. 184. lpp. minētās Francijas pilsētas nosaukums ir Ruāna (*Rouen*). Vietvārdu *St. Riquier* būtu pareizāk latviskot kā Senrikjē. Dīvains izskatās nosaukums “Parīzes Notrdamas katedrāle” (261. lpp.). Latviski pierasts rakstīt “Parīzes Dievmātes katedrāle”.

Vēl daži precizējumi: *Antiphonale monasticum* (arī Solemas izdevums) izdota 1934. (kā literatūras sarakstā), nevis 1941. gadā (kā 28. lpp.). Frāze *consuetudinariae notae* (30. lpp., 27. piez.) drīzāk nozīmē “ierastās zīmes”. Introita teksta bibliskā avota norādē izmantotais saīsinājums “c.f.” atšifrēts kā “*cantus firmus*” (169. lpp., 18. piez.). Šāda kļūda tieši muzikoloģiska rakstura darbā īpaši pārsteidz. Pareizāk būtu rakstīt “cf.” (no lat. *confer* — salīdzini), bet

konkrētajā vietā iederētos latviskais salīdzinājums “sal.”, jo pārējā norāde veidota latviski. Allelūja dziedājumam veltītās nodaļas sākumā rakstīts “II mods”, lai gan dziedājums ir VIII modā (183. lpp.). Otrajiem Ziemassvētkiem domātā *Kyrie* dziedājuma transkripcijā (209. lpp.) melodijai pievienots VI moda apzīmējums. Autors melodiju identificējis kā *Kyrie IV* Romas graduālē, taču tā ir I modā. 213. lpp. norāde *In octava Innocentum* kļūdaini tulkota kā Sv. Inocenta dienas oktāva, lai gan iepriekš (197. un 210. lpp.) paši svētki nosaukti pareizi — Nevainīgo bērnu diena.

Nobeigumā jāsecina, ka ar šo grāmatu sperts liels solis Latvijas katoliskās kultūras mantojuma apzināšanā. Grāmata sniedz gan detalizētu priekšstatu par Latvijā vienīgā zināmā gregorisko dziedājumu un vispār viduslaiku mūzikas rokraksta melodisko materiālu, gan arī pirmoreiz latviski plašu informāciju par gregoriskajiem dziedājumiem un to mūsdienā pētišanas metodēm. Atliek tikai novēlēt autoram sekmes turpmākajā zinātniskajā darbā un citiem zinātniekiem — entuziasmu Rīgas misāles tālākā izpētē gan no muzikoloģijas, gan liturģikas viedokļa, īpaši reģionālajā kontekstā.

Avoti un piezīmes

- ¹ Prānis G. *Rīgas misāles dziedājumi viduslaiku Eiropas gregorisko tradīciju kontekstā*. Promocijas darbs mākslas zinātnes doktora zinātniskā grāda (*Dr. art.*) iegūšanai muzikoloģijā. Rīga, 2015, 430 lpp. http://www.music.lv/userdata/8/Guntars_Pranis/G.Pranis_Gala%20versija_pilnais_reduc.pdf. Sk. 05.10.2019.
- ² Bruiningk H. von. *Messe und kanonisches Stundengebet nach dem Brauch der Rigaschen Kirche im späteren Mittelalter*. Mitteilungen aus der livländischen Geschichte. Neunzehnten Bandes erstes Heft. Riga: Nicolai Kymmels Buchhandlung, 292 S.
- ³ Piemēram, Lebeuf J. *Traité historique et pratique sur le chant ecclésiastique*. Pa-

- ris: Cl. J. B. Herissant et J. Th. Herissant, 1761, 304 p.
- ⁴ Caldwell J. Theodore Karp, an Introduction to the Post-Tridentine Mass Proper. *Plainsong and Medieval Music*. 2007, 16 (2): 222–230.
- ⁵ Combe P. *Histoire de la restauration du chant grégorien d'après documents inédits. Solesmes et l'Édition Vaticane*. Abbaye de Solesmes, 1969, p. 22–24.
- ⁶ Grantiņš I. Tiecoties pēc cēlas vienkāršības. *Rīgas Laiks*. 2007. g. sept. <https://www.rigaslaiks.lv/zurnals/tiecoties-pec-celas-vienkarsibas-834>. Sk. 05.10.2019.
- ⁷ Sk., piemēram, Hiley D. *Western Plainchant*. Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 624.
- ⁸ 17 no kopā 61 rokraksta, bet 6 no 7 Sanktgallenes rokrakstiem. Avots: Medieval Music Manuscripts Online Database. <http://musmed.eu>. Sk. 20.09.2019.
- ⁹ Kohlhaas E. *Musik und Sprache im gregorianischen Gesang*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2001, S. 52.
- ¹⁰ Henry H. T. Congregational Singing. In: *The Catholic Encyclopedia*. Volume IV. Robert Appleton Company, 1908. Online Edition, 1999. <http://www.newadvent.org/cathen/04241a.htm>. Sk. 17.01.2002; *The Synod of Laodicea*. Canon 15. <http://www.newadvent.org/fathers/3806.htm>. Sk. 05.01.2001.
- ¹¹ Bruiningk, op. cit., S. 75.
- ¹² Ibid., S. 78.
- ¹³ Vienu šo melodiju versiju sk. *Musica sacra, Goreigōs dzīsmes 4-baļseīgā salikumā*. Prof. P. Stroda virsred. Rēzekne: Katōļu labdareības bīdreiba, 1937, 37.–39. lpp.
- ¹⁴ Prānis, op. cit., 150. lpp.
- ¹⁵ Grāmatā rakstītais “6. janvārī” acīmredzot ir neuzmanības kļūda.
- ¹⁶ Bruiningk, op. cit., S. 84.
- ¹⁷ Prānis, op. cit., 139. lpp.
- ¹⁸ Bruiningk, op. cit., S. 85.
- ¹⁹ Sk. līdzīgu piemēru no Vestminsteras

- Sv. Stefana kapelas Londonā, kur identiski iekārtotā kalendārā atzīmētas karaļu, kā arī dažādu labdaru nāves gadadienas. <https://modernmedievalism.blogspot.com/2018/01/why-do-members-of-parliament-sit-facing.html>. Sk. 05.10.2019.
- ²⁰ Par šādu paražu viduslaiku Tallinā sk.: Mānd A. Church art, commemoration of the dead and the saints' cult: constructing individual and corporate *memoria* in late medieval Tallinn. *Acta Historica Tallinnensia*, 2011, 16: 3–30.
- ²¹ Par okurenci sauc situāciju, kad divi svētki (vai svētki un svētdiena) iekrīt vienā dienā, nevis — kā autoram 134. un 231. lpp. — praksi vienu no tiem šādā gadījumā pārcelt uz nākamo dienu.
- ²² Doma laukums. <https://www.liveriga.com/lv/1155-doma-laukums/>. Sk. 05.10.2019.
- ²³ *The Dome Cathedral Architectural Ensemble in Riga*. Leningrad: Aurora Art Publishers, 1980, p. 6.
- ²⁴ *Feodālā Rīga*. Rīga: Zinātne, 1978, 425. lpp.
- ²⁵ *Ibid.*, 442. lpp.
- ²⁶ *The Dome Cathedral ...*, op. cit., p. 13.
- ²⁷ No v. *Lettner*, sal. a. *rood screen*, fr. *jube*.
- ²⁸ Salīdzināšanai izmantoto grāmatu lapu attēli atrodami G. Prāņa disertācijā. Prānis, op. cit., 402.–417. lpp.
- ²⁹ Bruiningk, op. cit., S. 103.
- ³⁰ *Ibid.*
- ³¹ *Ibid.*, S. 106.
- ³² Sal. Bruiningk, op. cit., S. 108.

Andris Amoliņš